

Затверджено на засіданні кафедри
теорії та історії держави і права
від 30 серпня 2023 р., протокол № 1

Зав. кафедри _____ Адамович С.В.

**ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ ДО ЕКЗАМЕНУ
З НОРМАТИВНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА» (ЧАСТИНА 1)
ДЛЯ СТУДЕНТІВ ДЕННОЇ ТА ЗАОЧНОЇ ФОРМ НАВЧАННЯ
ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «БАКАЛАВР»
СПЕЦІАЛЬНІСТЬ 081 ПРАВО
(I семестр 2023-2024 н. р.)**

Тема 1. Теорія держави і права як наука та навчальна дисципліна

Юридична наука: поняття, об'єкт, предмет, функції. Система (структура) юридичної науки. Загальна характеристика окремих груп наук в системі юриспруденції.

Теорія держави і права як суспільна наука. Поняття, предмет і структура теорії держави і права. Характерні риси теорії держави і права. Теорія держави і права як загальна, фундаментальна, світоглядна, методологічна юридична наука. Виникнення теорії держави і права та історичні етапи її розвитку. Розвиток теорії держави і права в новітню епоху. Теорія держави і права в умовах незалежної України: пострадянські реалії та європейські перспективи.

Функції теорії держави і права. Гносеологічна функція теорії держави і права. Методологічна функція теорії держави і права. Практично-прикладна функція теорії держави і права. Світоглядна функція теорії держави і права.

Поняття методології та методу теорії держави і права. Методи дослідження державно-правових явищ. Класифікація методів пізнання державно-правової дійсності. Загальні принципи дослідження державно-правових явищ. Філософсько-світоглядні та загальнонаукові методи дослідження держави і права. Спеціальні методи дослідження держави і права.

Взаємозв'язок і взаємодія теорії держави і права з іншими суспільними науками. Місце теорії держави і права в системі юридичної науки.

Теорія держави і права як навчальна дисципліна. Співвідношення теорії держави і права як науки і як навчальної дисципліни. Мета, функції та завдання теорії держави і права як навчальної дисципліни

Тема 2. Походження держави

Загальні закономірності виникнення держави. Загальна характеристика та етапи розвитку первісного суспільства. Соціальна влада в первісному суспільстві: характерні риси. Розпад первіснообщинного родового ладу та поява держави. Основні причини та умови виникнення держави.

Особливості виникнення держави в різних народів світу. Європейський шлях походження держави. Азіатський шлях походження держави.

Багатоманітність теорій походження держави та її причини. Патріархальна концепція виникнення держави. Теологічна концепція виникнення держави. Договірна концепція виникнення держави. Психологічна теорія виникнення держави. Теорія насильства. Соціально-економічна (історико-матеріалістична) теорія виникнення держави.

Тема 3. Поняття та сутність держави

Багатогранність держави як явища і багатозначність визначень її поняття. Основні підходи до розуміння держави: історичний ракурс. Сучасне визначення поняття держави. Ознаки, що відрізняють державу від інших аналогічних явищ.

Поняття та ознаки держави. Елементи держави. Поняття публічної політичної влади. Специфічні риси державної влади. Легітимність і легальність державної влади. Суверенітет держави як її центральна ознака. Поняття, ознаки, структура та види державного суверенітету. Співвідношення понять «державний суверенітет», «народний суверенітет» і «національний суверенітет».

Сутність держави. Соціальна сутність держави. Класові та загальносоціальні моменти в соціальній сутності держави. Соціальне призначення сучасної держави.

Типологія держави: поняття, критерії, загальна характеристика. Сучасні підходи до історичної типології держав. Формаційний підхід до історичної типології держав. Цивілізаційний підхід до історичної типології держав. Історичні типи та різновиди держави. Давньосхідна держава. Рабовласницька держава. Феодальна держава. Буржуазна держава. Соціалістична держава. Сучасна держава: загальна характеристика. Перехідний тип держави.

Тема 4. Функції держави

Поняття та зміст функцій держави. Взаємозв'язок між сутністю держави та її функціями. Фактори, що визначають напрямки діяльності держави та зміст її функцій. Класифікація функцій держави. Еволюція функцій держави.

Поняття та характеристика зовнішніх і внутрішніх функцій сучасної держави. Політична, економічна, соціальна, культурна, фінансова, екологічна, правоохоронна та інші внутрішні функції держави. Функції оборони держави, підтримання світового порядку, міжнародного співробітництва та інтеграції у світову економіку як основні зовнішні функції держави.

Поняття форм здійснення функцій держави. Поняття та різновиди правових форм здійснення функцій держави. Поняття та різновиди організаційних форм здійснення функцій держави. Методи здійснення функцій держави.

Тема 5. Форма держави

Поняття та елементи форми держави. Форма держави як набір основних параметрів, що характеризують державу. Поняття, суть та критеріальні ознаки форми державного правління, форми державного устрою і державного режиму.

Класифікація сучасних форм державного правління. Поняття та ознаки монархії. Еволюція монархічної форми державного правління. Історичні різновиди монархій. Види сучасних монархій. Абсолютна (необмежена) монархія. Конституційна (обмежена) монархія. Дуалістична монархія. Парламентська монархія. Поняття та ознаки республіки. Історичний розвиток республіки як форми державного правління. Історичні різновиди республіки. Сучасні різновиди республіки. Президентська республіка. Парламентська республіка. Змішані республіки. Нетипові форми державного правління.

Класифікація сучасних форм державного устрою. Проста (унітарна) держава: поняття, ознаки, різновиди. Класифікація складних форм державного устрою. Федерація: поняття, ознаки, види. Конфедерація: поняття, ознаки. Відмінності складних держав від міжнародних об'єднань держав. Історичні різновиди форм державного устрою. Імперія та унія як історичні різновиди форм державного устрою

Класифікація державних режимів. Демократичний державний режим: поняття, ознаки, види. Ліберально-демократичний державний режим: поняття, ознаки, види. Консервативно-демократичний державний режим: поняття, ознаки, види. Радикально-демократичний державний режим: поняття, ознаки, види. Поняття, ознаки та види недемократичних режимів. Тоталітарний державний режим: поняття, ознаки, види. Авторитарний державний режим: поняття, ознаки, види. Історичні різновиди державного режиму.

Сучасний стан та проблеми форми державного правління, форми державного устрою та державного режиму в Україні.

Тема 6. Механізм та апарат держави

Поняття та структура механізму держави. Поняття, природа і призначення державного апарату. Співвідношення понять “механізм держави” та “апарат держави”. Структура державного апарату.

Принципи організації та діяльності державного апарату. Поняття та значення принципів організації та діяльності державного апарату. Принцип поділу державної влади. Основні положення концепції поділу влади.

Поняття та ознаки органу держави. Класифікація органів держави. Органи законодавчої, виконавчої і судової влади: загальна характеристика. Співвідношення (спільність, відмінність та взаємодія) державних органів та органів місцевого самоврядування.

Особливості державного апарату України. Система державних органів України. Сучасний стан та перспективи розвитку державного апарату України.

Тема 7. Походження та історичний розвиток права

Основні причини та умови виникнення права. Відносна самостійність історичного процесу виникнення і розвитку права та його етапи. Первісне право та його форми. Звичаї, традиції і табу як регулятори поведінки в первісному суспільстві. Трансформація соціальних регуляторів поведінки первісного суспільства в право. Ознаки, що відрізняють норми права від правил поведінки в первісному суспільстві. Раннє звичаєве право як активний фактор державогенезу. Роль держави у процесі становлення і розвитку права. Співвідношення права, закону та державного примусу. Основні юридичні джерела формування права у різних народів світу. Шляхи виникнення права. Теорії (концепції) виникнення права.

Тема 8. Поняття, сутність та цінність права

Поняття та типи праворозуміння. Загальна характеристика основних теорій права та підходів до праворозуміння. Причини різноманітності підходів до праворозуміння. Юснатуралізм (природно-правовий напрям) та багатоваріантність концепцій природного права. Юридичний позитивізм. Нормативістська теорія права. Соціологічне праворозуміння та його різновиди. Психологічна концепція права. Історична школа права. Марксистська теорія права. Проблема створення універсального поняття права та інтегративний підхід до праворозуміння.

Поняття та сутнісні ознаки права. Поняття та ознаки позитивного права. Сутність права. Регулятивний і ціннісний аспекти права. Цінність права та її виміри. Характеристика основних аспектів цінності права (право та справедливість; право та рівність; право та свобода; право та порядок; право та відповідальність).

Поняття та ознаки функцій права. Класифікація функцій права. Загальносоціальні функції права. Основні спеціальні (власне юридичні) функції права. Регулятивна функція права. Охоронна функція права. Неосновні власне юридичні функції права.

Взаємозв'язок і взаємодія права та держави. Сфери та способи впливу держави на право. Способи впливу права на державу. Право та економіка: основні аспекти співвідношення. Співвідношення права та політики. Відносна самостійність сучасного права.

Тема 9. Право і людина. Правовий статус особи

Людина як правова істота: загальна характеристика. Правовий зв'язок особи та держави. Співвідношення понять “людина”, “особа”, “громадянин”.

Поняття і суть правового статусу особи. Правовий статус і фактичне становище особи. Види правового статусу особи. Принципи правового статусу особи в сучасну епоху. Структура правового статусу особи.

Поняття та характерні риси природних прав людини. Поняття та система прав і свобод особи. Співвідношення понять “права особи” і “свободи особи”. Історичний розвиток прав і свобод людини та громадянина. Теорія трьох поколінь прав людини. Класифікація прав і свобод людини. Загальна характеристика громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав людини, закріплених в Конституції України. Поняття і види

обов'язків людини та громадянина. Гарантії прав і свобод людини та громадянина. Міжнародні та національні гарантії захисту прав людини. Міжнародно-правове регулювання прав людини.

Тема 10. Право і суспільство. Громадянське суспільство

Суспільство, його інститути та право. Формування та розвиток ідеї та концепції громадянського суспільства. Фактори становлення громадянського суспільства. Поняття, структура та суть громадянського суспільства. Співвідношення держави і громадянського суспільства. Місце та роль держави в громадянському суспільстві. Межі втручання держави в громадянське суспільство та приватне життя особи. Засоби і способи контролю громадянського суспільства над державою. Стан та перспективи розвитку громадянського суспільства в Україні.

Тема 11. Правова держава та верховенство права

Історичний розвиток ідеї та концепції правової держави. Поняття та ознаки правової держави. Принципи правової держави. Принцип верховенства права та принцип верховенства закону в правовій державі. Правова держава і громадянське суспільство: основні аспекти співвідношення. Правова і соціальна держава: співвідношення.

Концепції правової держави і верховенства права: відмінність і спільні риси. Поняття, зміст та структура верховенства права. Визнання, закріплення і гарантування прав та основоположних свобод людини як складова верховенства права. Принцип верховенства конституції як основного закону держави. Принцип юридичної визначеності. Принцип законності. Принцип пропорційності. Принцип обмеження дискреційних повноважень. Принцип правової безпеки громадянина та захисту довіри до надійності свого правового становища. Принцип незалежності суду і суддів. Доктрина належної правової процедури.

Соціальна правова держава в Україні: стан та перспективи. Закріплення основних ознак правової держави в Конституції України. Шляхи формування правової держави в Україні. Принципи концепції верховенства права у рішеннях вітчизняних та міжнародних судових органів.

Тема 12. Право в системі соціального регулювання

Поняття та типи (види) соціального регулювання. Поняття, ознаки та класифікація соціальних норм. Місце права в системі соціального регулювання. Правові норми в системі інших соціальних норм. Співвідношення правових норм та інших соціальних норм.

Право і звичаєві норми. Право та релігійні норми. Взаємозв'язок та взаємодія права і норм моралі. Право та політичні норми. Право та корпоративні норми.

Право і технічні норми. Соціально-технічні норми.

Тема 13. Правове регулювання. Механізм правового регулювання

Поняття та ознаки правового регулювання. Правовий вплив та правове регулювання: поняття і співвідношення. Предмет правового регулювання. Сфера, основні напрямки і межі правового регулювання.

Засоби правового регулювання: поняття і види. Правові стимули та обмеження в праві як інформаційно-психологічні засоби правового регулювання. Способи правового регулювання. Методи правового регулювання. Типи правового регулювання. Види правового регулювання. Нормативне та індивідуальне правове регулювання. Стадії правового регулювання.

Поняття та характерні риси механізму правового регулювання. Структура механізму правового регулювання. Ефективність правового регулювання.

Тема 14. Законність і правопорядок

Поняття, характерні риси та функції законності: різні теоретичні підходи. Суб'єкти законності. Принципи та вимоги законності. Гарантії законності.

Поняття та характерні риси правопорядку. Зміст і форма правопорядку. Структура правопорядку. Функції правопорядку. Принципи правопорядку. Співвідношення права, законності і правопорядку. Правопорядок і громадський порядок.

Основні шляхи зміцнення законності і правопорядку. Забезпечення та охорона законності і правопорядку. Конституційна законність і конституційне правосуддя.

Поняття, суть і види державної дисципліни.

Тема 15. Правосвідомість і правова культура

Поняття правосвідомості. Структура правосвідомості. Функції правосвідомості. Роль правосвідомості в процесі правотворчості та реалізації права. Види і типи правосвідомості. Взаємозв'язок права і правосвідомості.

Поняття та зміст правової культури. Функції правової культури. Види та типи правової культури. Правова культура особи. Особливості професійної правової культури. Поняття, зміст та структура правової культури суспільства. Національна правосвідомість і правова культура: історичні особливості формування та сучасний стан. Правовий менталітет: поняття та національні особливості. Основні шляхи формування правової культури суспільства.

Деформації правосвідомості. Види деформацій правосвідомості. Правовий нігілізм: поняття, джерела, причини, форми прояву і шляхи подолання. Витоки правового нігілізму в українському суспільстві та можливості його подолання (профілактики).

Поняття, мета та завдання правового виховання. Принципи та функції правового виховання. Засоби, способи, методи та форми правового виховання. Правова освіта і правова пропаганда. Правовий всеобуч.

Підготував:

доцент кафедри теорії та історії держави і права _____ Андріюк В.В.